

Przebieg prac nad *Biblią Ekumeniczną*

Jadwiga Zalisz, Dyrektor Generalny
Towarzystwa Biblijnego w Polsce
ul. Marszałkowska 15A, 00-626 Warszawa

<https://doi.org/10.18778/8220-942-6.06>

Biblia Ekumeniczna została wydana w roku 2017, a jej prezentacja miała miejsce w Warszawie 18 marca 2018 roku, ale żeby prześledzić proces jej powstawania, musimy cofnąć się do lat 60. XX wieku.

Początkiem inicjatyw przekładów ekumenicznych czy też międzywyznaniowych jest Konstytucja Dogmatyczna o Objawieniu Bożym II Soboru Watykańskiego zwana *Dei Verbum* z 18 listopada 1965 roku. Podkreśliła ona znaczenie dialogu ekumenicznego oraz dostępności Pisma Świętego. Wskazała również na potrzebę wspólnych tłumaczeń Pisma Świętego, aby wszyscy chrześcijanie, niezależnie od przynależności konfesyjnej, mogli mieć taki sam tekst Biblii. Dzięki temu dokumentowi w 1968 roku powstały *Wiodące zasady współpracy międzywyznaniowej w tłumaczeniu Biblii*, wspólne dla Sekretariatu ds. Jedności Chrześcijan oraz Zjednoczonych Towarzystw Biblijnych. W 1987 roku ukazały się *Wytyczne do współpracy międzywyznaniowej w tłumaczeniu Biblii. Nowe przejrzone wydanie*, które odzwierciedlają ducha pierwszych zasad oraz uwzględniają doświadczenia prac na ich podstawie. Są wykorzystywane podczas wspólnych tłumaczeń do dziś. Właśnie dlatego wydanie z 1987 roku posłużyło do wypracowania założeń do polskiego przekładu *Biblii Ekumenicznej*. Wytyczne bardzo precyzyjnie określają, z jakich tekstów Starego Testamentu w języku hebrajskim i Nowego Testamentu w języku greckim należy korzystać. Informują także, jak rozwiązać różnice w kanonie ksiąg pomiędzy wydaniem przekładów katolickich i protestanckich. Opisują również zagadnienia dotyczące wstępów do ksiąg, odsyłaczy/przypisów, śródtytułów, nazw własnych, tła historycznego, tekstów i przekładów alternatywnych oraz różnic kulturowych. Podkreślają też aspekty związane z procedurami, które powinny być uwzględnione w trakcie przygotowań do rozpoczęcia prac nad

przekładem oraz podczas nich. Stanowią kompleksowy dokument wytyczający generalne zagadnienia.

Powyższe opracowania sprawiły, że powstała idea polskiego przekładu ekumenicznego Pisma Świętego. Pierwszym impulsem był dokument roboczy II Soboru Plenarnego Kościoła katolickiego z 1991 roku, który wywołał wśród biblistów oraz w gronie władz Towarzystwa Biblijnego dyskusję o potrzebie podjęcia prac nad ekumenicznym przekładem w gremiach Towarzystwa Biblijnego. I tak 9 listopada 1993 roku podczas swojego posiedzenia Komitet Krajowy Towarzystwa Biblijnego w Polsce jednomyślnie podjął uchwałę o wyrażeniu gotowości do współudziału w realizacji dzieła ekumenicznego przekładu Biblii. Na podstawie tej uchwały w marcu 1994 roku Prezydium Komitetu Krajowego Towarzystwa Biblijnego w Polsce powołało zespół roboczy do spraw polskiej ekumenicznej edycji Pisma Świętego. W skład komisji weszli przedstawiciele kościołów członkowskich Towarzystwa. Pierwsze propozycje sugerowały, aby nie rozpoczynać całkiem nowego tłumaczenia, gdyż taka praca jest bardzo czasochłonna i wymaga dużych nakładów ekonomicznych. Rozważano wykorzystanie zarówno *Biblii warszawskiej*, jak i *Biblii Tysiąclecia* jako tekstu do dokonania rewizji bądź emendacji przy stworzeniu przekładu ekumenicznego, konsultując taką wersję z wydelegowanymi biblistami z Kościoła Rzymskokatolickiego. Finalnie podjęto jednak decyzję o rozpoczęciu prac nad całkiem nowym tłumaczeniem. Przystąpili do nich przedstawiciele 11 Kościołów członkowskich Towarzystwa: Kościoła Rzymskokatolickiego, Polskiego Autokefalicznego Kościoła Prawosławnego, Kościoła Ewangelicko-Augsburskiego, Kościoła Ewangelicko-Reformowanego, Kościoła Ewangelicko-Metodystycznego, Kościoła Polskokatolickiego, Starokatolickiego Kościoła Mariawitów, Kościoła Chrześcijan Baptystów, Kościoła Zielonoświątkowego, Kościoła Chrystusowego oraz Kościoła Adwentystów Dnia Siódmego.

Podstawowe założenia do tłumaczenia *Biblii Ekumenicznej*

Za podstawowe teksty do tłumaczenia przyjęto: w przypadku ksiąg protokanonicznych Starego Testamentu *Biblia Hebraica Stuttgartensia*, ed. R. Kittel, Stuttgart 1990; w przypadku ksiąg deuterokanonicznych Starego Testamentu *Septuaginta. Id est Vetus Testamentum graece iuxta LXX interpretes*, ed. A. Rahlfs, vol. 1–2, 8 ed., Stuttgart 1965; a w przypadku Nowego Testamentu *The Greek New Testament*, ed. K. Aland, C. M. Martini, B. M. Metzger, Stuttgart 1994. Podczas prac nad tłumaczeniem i redakcją wykorzystywano również nowsze wydania krytyczne, tj. *Biblia Hebraica Quinta*, ed. A. Schenker et al., Stuttgart 2004; *Septuaginta. Id est Vetus Testamentum graece iuxta LXX interpretes*, ed. A. Rahlfs, editio altera, quam recognovit et

emendavit R. Hanhart, Stuttgart 2006 oraz *Novum Testamentum Graece*, ed. B. Aland et K. Aland, J. Karavidopoulos, C. Martini, B. Metzger, Stuttgart 1993 (i późniejsze).

Kluczowym założeniem dotyczącym przekładu była wierność tekstowi oryginałów, które zostały przyjęte za podstawę tłumaczenia, z jednoczesnym zachowaniem współczesnego, zrozumiałego języka polskiego. Przekład miał być współczesny, ale nie zbyt dynamiczny czy potoczny, a zarazem nie stanowić parafrazy. W wytycznych ustalonych na początku projektu przyjęto, że cała praca translatorskiej i redakcyjnej ma przyświecać pytanie „Czy tak się dzisiaj mówi?”. I odpowiedź powinna pozwolić na uniknięcie archaizmów. Zatem w *Biblii Ekumenicznej* połączono metodę ekwiwalencji formalnej i dynamicznej, nie faworyzując żadnej z nich. Wszystkie te założenia spowodowały, że cały proces powstania przekładu ekumenicznego niejednokrotnie nie był łatwym zadaniem, ale na pewno bardzo ciekawym dla jego uczestników. Pochłaniał dużo czasu, ale chęć osiągnięcia najlepszego rozwiązania lingwistycznego była priorytetem.

Zgodnie z *Wytycznymi do współpracy międzywyznaniowej w tłumaczeniu Biblii* księgi deuterokanoniczne zostały umieszczone pomiędzy Starym a Nowym Testamentem. Nowatorskim rozwiązaniem w porównaniu do dostępnych do tej pory przekładów Biblii na język polski jest zamieszczenie dwóch wersji Księgi Daniela i Księgi Estery oraz na prośbę Polskiego Autokefalicznego Kościoła Prawosławnego Trzeciej Księgi Machabejskiej. Zarówno Księga Daniela, jak i Księga Estery znalazły się wśród ksiąg protokanonicznych, w wersji hebrajskiej oraz wśród ksiąg deuterokanonicznych, w wersji greckiej. Ponadto w deuterokanonicznej Księdze Daniela w przypisach umieszczono jeszcze tłumaczenie fragmentów tej księgi na podstawie tzw. Recenzji Teodocjona.

Przebieg prac

Tłumaczenie przekładu ekumenicznego rozpoczęto od ksiąg Nowego Testamentu. Początkowo prace związane z translacją i redakcją Ewangelii Mateusza, Marka i Łukasza toczyły się w zespole Komisji Przekładu i przebiegały podczas wspólnych posiedzeń. Wypracowywanie proponowanych rozwiązań oraz ich zatwierdzanie odbywało się poprzez głosowanie. Tak przyjęty sposób procedowania bardzo wydłużał proces powstania finalnego tekstu.

Te doświadczenia sprawiły, że postanowiono, aby pozostałe księgi przekazać do wybranych tłumaczy, otrzymane efekty konsultować z redaktorami merytorycznymi oraz polonistami, a następnie konsultantami kościelnymi. W ten sposób powstał model postępowania, który z drobnymi modyfikacjami funkcjonował do ukończenia prac nad jednotomowym wydaniem *Biblii Ekumenicznej*. Początkowo powołano jednego redaktora naukowego całego Nowego Testamentu, który nadawał ostateczny

charakter księgom otrzymanym od tłumaczy oraz polonistów. Tak przygotowany tekst trafiał do rąk konsultantów naukowych przekładu i do konsultacji biblijnej, oraz do polonisty, a następnie do konsultantów kościelnych w celu naniesienia finalnych uwag i zaakceptowania wersji ostatecznej. Nowy Testament ukazał się w 2001 roku.

Kolejnym etapem tłumaczenia stały się księgi Starego Testamentu. Wzorem Nowego Testamentu nad całością procesu początkowo czuwał jeden redaktor naukowy. Chęć przyśpieszenia prac nad tym znacznie obszerniejszym materiałem spowodowała powołanie kolejnych kilku współpracujących redaktorów naukowych. Ze względu na czas upływający od rozpoczęcia projektu przekładu ekumenicznego i liczne głosy czytelników Nowego Testamentu oczekujących kolejnych rezultatów, Towarzystwo Biblijne w Polsce zdecydowało o wydaniu Starego Testamentu w tomach. Pierwszą opublikowaną w 2008 roku częścią Starego Testamentu zostały Księgi Dydaktyczne (t. 3). Wybór Ksiąg Dydaktycznych wynikał z największego zaawansowania prac na tym materiale. Kolejnym wydanym tomem były Księgi Deuterokanoniczne (t. 5), z tych samych powodów. Jednak sposób pracy nad Księgami Deuterokanonicznymi uległ modyfikacji. Do redakcji tomu powołano zespół redaktorów reprezentujących trzy tradycje chrześcijańskie: katolicką, prawosławną i protestancką. Każdy z nich był redaktorem prowadzącym wybranych ksiąg, zaś pozostali po kolei odnosili się do opracowanego tekstu. Następnym etapem była redakcja polonistyczna oraz wspólne posiedzenie redaktorów naukowych i polonisty w celu uzgodnienia wersji tekstu poszczególnych ksiąg biblijnych, które zostaną przekazane do ostatecznego zatwierdzenia przez konsultantów kościelnych reprezentujących 11 Kościołów członkowskich Towarzystwa. Księgi Deuterokanoniczne ukazały się w 2012 roku. Przyjęty przy tomie 5 sposób pracy okazał się najlepszym z dotychczas stosowanych, dlatego też kolejne tomy Starego Testamentu zostały opracowane w ten sam sposób. W 2015 roku opublikowano Pięcioksiąg (t. 1), a w 2016 roku wydano dwa tomy – Księgi Historyczne (t. 2) oraz Księgi Prorockie (t. 4). W 2018 roku ukazało się jednotomowe wydanie *Biblii Eku-
menicznej* w dwóch wersjach – z Księgami Deuterokanonicznymi oraz bez nich. Decyzja ta wynikała z doświadczeń publikacji międzywyznaniowych tekstów biblijnych przez inne Towarzystwa Biblijne oraz chęci umożliwienia czytelnikom wyboru Biblii z kanonem ksiąg, do którego są przyzwyczajeni.

Mimo że redaktorzy pracujący przy kolejnych tomach zmieniali się, atmosfera pracy nad wspólnym dla wszystkich chrześcijan tekstem Pisma Świętego była bardzo dobra. Ze względu na przyjęte założenia – skupienia się na najlepszym przełożeniu tekstów hebrajskich (aramejskich) i greckich oraz treści przypisów zawierających tylko treści historyczne i geograficzne oraz odnośniki biblijne – praca nad tekstem nie wywoływała sporów. Za to uczestnicy posiedzeń zespołu redakcyjnego czy też zespołu konsultantów kościelnych toczyli dyskusje wynikające bardziej z własnej wrażliwości językowej bądź przyzwyczajenia do używanych tekstów.

Doświadczenia tej wieloletniej pracy nad ekumenicznym przekładem Biblii tylko utwierdzają, że Pismo Święte jest częścią wspólną dla nas wszystkich. Dają również dobre świadectwo pracy zespołowej.

Od początku powstania przekładu w pracach brali udział pracownicy Towarzystwa Biblijnego, z ówczesnymi Paniąmi Dyrektor (do 2004 roku p. Barbarą Enholc-Narzyńską, od 2004 do 2018 roku p. Małgorzatą Platajs) na czele, oraz konsultanci ds. tłumaczeń ze Zjednoczonych Towarzystw Biblijnych (ZTB). Zgodnie z *Wytycznymi...* tłumacze, redaktorzy i konsultanci mogli liczyć na wsparcie ze strony konsultantów ds. tłumaczeń ZTB, korzystając z ich fachowej wiedzy oraz doświadczenia z zakresu tłumaczeń Biblii.

Praca na przekładem ekumenicznym zajęła ponad dwadzieścia lat, w jego powstaniu brało udział 70 osób. Zaowocowało to wydaniem tekstu, który teraz może dotrzeć do szerokiego grona czytelników.

Literatura

Biblia Ekumeniczna to jest Pismo Święte Starego i Nowego Testamentu z Księgami Deuterokanonicznymi (2017), Towarzystwo Biblijne w Polsce, Warszawa.

Konstytucja o objawieniu Bożym „Dei Verbum”, <http://ptm.rel.pl/czytelnia/dokumenty/dokumenty-soborowe/sobor-watykanski-ii/142-konstytucja-dogmatyczna-o-objawieniu-bozym-dei-verbum.html> (dostęp: 09.05.2021).

Studia i dokumenty ekumeniczne (1989), 2/26, *Wytyczne do współpracy międzywyznaniowej w tłumaczeniu Biblii*, tłum. J. Kruczyńska, Wydawnictwo Chrześcijańskiej Akademii Teologicznej w Warszawie, Warszawa.

The course of work on the Ecumenical Bible

The study presents the course of work on the *Ecumenical Bible* and the basic assumptions for the translation of the work. The beginning of ecumenical (or interfaith) translation initiatives is the Dogmatic Constitution on Divine Revelation of the Second Vatican Council, called *Dei Verbum*, of November 18, 1965. Thanks to this document, in 1968 the Guiding Principles of Interfaith Collaboration in Bible Translation were created, which are a joint document of the Secretariat for Christian Unity and the United Bible Societies. In 1987, the Guidelines for Interfaith Collaboration in Translating the Bible were published. They very precisely define which texts of the Old Testament in Hebrew and the New Testament in Greek should be used, and they also provide information on how to resolve the differences in the canon of books between the editions of Catholic and Protestant translations. Based on the aforementioned documents and the experience of the team of translators, a model of work on ecumenical translation was created. The preparation of the *Ecumenical Bible* took over twenty years, and a group of 70 people collaborated on its creation. The joint work resulted in the publication of the text in 2017.

Keywords: *Ecumenical Bible*, Ecumenical Dialogue, *Dei Verbum*